

Ob pisanju o pravniku in astronomu Janezu Juriju Hočevarju sem omenil, da je bil ustanovni član ljubljanskih operozov (delovnih)¹. Med ustanovnimi člani in celo prvi predsednik ljubljanskih operozov pa je bil en Gorenjec s pomenljivim priimkom, za katerega sem vedel že v gimnaziji, a potem pozabil, zdaj pa mi je ponovno padel v oči. O njem velja spregovoriti kaj več. Čeprav je določenim ustanovam in strukturam ljudi razmeroma znan, pa se mi vendarle zdi, da navadni ljudje sploh nič ne vedo o njem in da tudi ni dovolj populariziran, posebno v zadnjem času. Bil pa je pesnik, duhovnik, ljubljanski stolni prošt, palatinski grof, večkratni doktor, sicer kanonist, sploh pa eden najsposobnejših Gorenjcev, ki je prehodil pot od kmečkega fanta do plemiča. Meni se zdi posebno zanimiv v vlogi ljubljanskega operoza. Zato pišem o njem. Večkrat sem se vprašal, kje, v kateri hiši neki v Ljubljani, so imeli operozi svoje sestanke. Sliko hiše sem želel videti. Tega nisem dočakal, tega nisem mogel nikoli odkriti – do danes. Zdaj vem. Tukaj lahko zveste tudi vi.

Operoz Janez Krstnik Prešeren

(Hraše, Lesce, 1655 ali 1656 – Ljubljana, 1704)

Bil je sin kmečkih staršev. Izredno brihten. Leta 1674 je z odličnim uspehom zaključil šolanje v ljubljanskem jezuitskem kolegiju, kjer je v znanju daleč prekašal svoje sošolce. Na Dunaju je leta 1677 z lahkoto dosegel stopnjo magistra in doktorja svobodnih ved. Nato je tri leta odlično študiral teologijo in dobil dovoljenje, da lahko dela v službi pri vsakem škofu. Dunajska univerza mu je podelila naziv "poeta laureatus", a ga ni mogla zadržati. Svoje pravne in teološke študije je nadaljeval na benediktinski univerzi v Salzburgu, kjer je leta 1681 doktoriral iz teologije. Izpopolnil se je še v Franciji, Nemčiji in Italiji in

¹ Leta 1693 (umrl J. V. Valvasor) je bila v Ljubljani ustanovljena "Academia operosorum Labacensium"(AOL) oziroma Akademija delovnih Ljubljančanov. Pobudnika za ustanovitev sta bila stolni prošt Janez Krstnik Prešeren in zgodovinar in pravnik Janez Gregor Dolničar. K so-delovanju sta pritegnila vse takratne vidnejše izobražence, plemiče, meščane in cerkvene dostojanstvenike (a ne jezuite). Najimenoitnejši člani AOL so bili: stolni dekan Janez Anton Dolničar, odvetnik deželnih stanov Janez Štefan Florijančič (oče astronoma Ivana Dizme Florjančiča), pravnik Franz Erazem Hohenwart, Jurij Andrej Gladič in Janez Jurij Hočevar, predsednik deželnega sodišča Janez Bertold Höffer in zdravniki Marko Grbec, Janez Andrej Coppini in Janez Krstnik Brložnik. Posvečali so se leposlovju, domoznanstvu ter znanosti in umetnosti, vsak v svoji stroki. Na pobudo akademikov je bila leta 1701 ustanovljena tudi Academia philharmonicorum. Akademija je prenehala delovati leta 1725 po smrti Janeza Gregorja Dolničarja. Academia operosorum uvrščamo v kulturno dediščino slovenskega naroda in jo štejemo za predhodnico današnje Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

tam dosegel še doktorat cerkvenega in civilnega prava. Torej je bil najmanj ddr. J. K. Prešeren.

Leta 1683 je postal kanonik in svetovalec salzburškega nadškofa, leta 1685 pa je bil vodja nadškofijske knjižnice. Po zelo obsežni, zahtevni in uspešni pravni službi v nadškofovski in dvorni politiki v Rimu je bil leta 1692 imenovan za ljubljanskega prošta. Ker pa je mesto prošta lahko zasedel samo predstavnik visokega plemstva, so mu tekmeci poskušali preprečiti nastop nove službe. A so mu le odprli pot v Ljubljano. Prešeren je dobil najvišja priznanja in odlikovanja (od papeža: apostolski protonotar, od cesarja: palatinski grof) in tako leta 1692 postal ljubljanski prošt. To službo je opravljal do smrti.

Tako je v stolnem kapitelju lahko samostojno postavljaj in reševal naloge. Uredil je pravne in gospodarske zadeve. S svojo avtoriteto je dosegel, da je odslej kapitelj nastopal enotno na zunaj in na znotraj.

Spomenik Janezu Krstniku Prešernu ob njegovi rojstni hiši v Hrašah; odkrili so ga leta 1994 in je delo arhitekta Marka Smrekarja in kamnoseštva Jezeršek. Fotografija je s spleta.

Da bi Ljubljano uvrstil med priznana kulturna in umetniška središča, je leta 1693 po italijanskem zgledu v svojem ljubljanskem stanovanju ustanovil prvo Akademijo operozov pri nas, katere člani so bili pomembni javni delavci (zgodovinar Janez Gregor Dolničar, pravnik Ivan Štefan Florjančič, zdravnik

Marko Gerbec, astronom Janez Jurij Hočevar, itn.). Pri njem in pod njegovim dosmrtnim predsedstvom so se zbirali in delovali do znanosti in umetnosti nagnjeni učenjaki (leta 1702 so na Prešernovo pobudo ustanovili tudi Akademijo filharmonikov). Prešeren jih je s svojimi zvezami predstavil tudi tujini in jim preskrbel mednarodno priznanje. Tako so se v ljubljansko akademijo lahko vpisali tudi visokošolsko izobraženi člani iz drugih dežel (npr. hrvaški pisatelj Pavel Ritter-Vitezović).

Prešeren se je poleg svojega rednega cerkvenega in pravnega dela posebej ukvarjal še z retoriko, pesništvom in rodoslovjem. Zelo se je zanimal tudi za slovenščino (imel je edini pri nas ohranjen primerek Megiserjevega slovarja) in zbiral slovenska književna dela (posebno protestantska) za prvo javno knjižnico pri stolnici. Ustanovil je tudi dijaške štipendije, ki so omogočile študij celi vrsti Prešernov in tudi drugih gorenjskih rojakov.

Prešeren formalno ni bil plemič. Plemstva ni podedoval, ga je prislužil. Vendar pa so ga v pismih in tudi sicer naslavljali kot plemeniti, kar opravičujejo njegovi številni akademski naslovi in tudi članstvo (od leta 1695) v Družbi bratovščine sv. Dizme, kjer so bili člani lahko samo plemiči.

Prešernovo celotno pisateljsko delo je ogromno in ga tu ni možno v celoti predstaviti. Kaže na izredno prožnost duha, ki ima širok pregled, obvlada snov in jo zna oblikovati preprosto in kratko. Ker so bili njegovi spisi večinoma namenjeni ožjemu krogu učenjakov in uradnim osebam, so po obsegu in številu dokončno težko opredeljivi. Vsi so napisani v latinščini in so obsežni. Najpopolnejši spisek njegovih književnih del je navedel J. G. Dolničar. Ti so:

1. *Dissertatio academica De linguis, earum origine, dialecto et concordantia a condito mundo;*
2. *Commentarius de Jure Pontificio et Imperiali;*
3. *Tractatus historico-juridico-politicus De jure Austriaco in exteris conditionibus;*
4. *Lignum vitae; Oratio panegyrica in funere Caroli com. a Castelbarco, Praep. Archi-Ep. Salysburgen. An. 1689;*
5. *Oratio inauguralis;*
6. *Genealogiarum nucleus;*
7. *Selectiora poemata;*
8. *Omen votivum futuri Pontificis seu Apodosis de Clemente XI. summo Pontifice. An. 1701.*

Dodati je treba še: *Ex nomine omen sive vota prognostico genethliaca ...; Apes academicae; Brevis Notitia Juris Metropolitici Salisburgensis in Synopsis historico-juridica* in še nekaj spisov v rokopisih. Spisi so po vsebini znanstveni, govorniško-pesniški in pravni.

Pripovedujejo, da je v svojih mladih letih pisal tudi o astronomiji. Morda je to res. Vendar tega ne morem potrditi, saj nisem odkril nobenega njegovega astronomskega spisa, ki bi to dokazoval. Res je tudi, da nisem dovolj raziskoval. Morda kdo nekoč odkrije tudi to.

Prešeren je dočakal 48 ali 49 let. Samo poglejmo, kakšno izborno in obširno izobrazbo si je pridobil, kako visoke posvetne in cerkvene naslove je dosegel in kako veliko je napisal, da o njegovih izrednih organizacijskih sposobnostih ne govorimo. Je eden najsposobnejših Gorenjcev, tudi Slovencev.

Spis o J. K. P. je nastal po tekstu v SBL in nekaj drugih drobcev na spletu. Zato je J. K. P. obdelan nekoliko nepopolno. Dobro je prikazan kot dejaven član Akademije delovnih. V tem vidim njegovo veliko posvetno poslanstvo med Slovenci. So seveda še druga. Kot gimnazijec sem vedel, da je bil en Prešeren predsednik operozov, zdaj vem dosti več: kdo je bil, kje se je rodil, živel in kje je umrl, kaj je študiral in kaj vse je v svojem kratkem življenju dosegel in naredil. Bil je ena velika in neprekosljiva gorenjska pamet.

Kranj – Zlato Polje, 1. avgusta 2018

Majo Prosen